

Från matematikmaskin till IT

Forskningssekreterare: Per Lundin

Fokusgrupp: Användarorganisationer och användarinflytande

Slutrapport

2008-08-27

Slutrapport: Användarinflytande och användardeltagande vid utveckling av datateknik och datasystem

Inledning

Dokumentationsprojektet Från matematikmaskin till IT har varit indelat i 16 fokusgrupper och en av dem har varit gruppen Användarorganisationer och användarinflytande. Denna fokusgrupp skiljer sig från de övriga då den finansierats av Vinnova (till skillnad från huvudprojektet som huvudsakligen finansierats av Riksbankens Jubileumsfond samt Stiftelsen Marcus & Amalia Wallenbergs minnesfond). Den har därmed haft karaktären av ett separat projekt även om den i stort följer huvudprojektets vedertagna metodik, organisation och upplägg. Detta har gjort att fokusgruppen Användarorganisationer och användarinflytande erhållit en högre grad av autonomitet i förhållande till huvudprojektets andra fokusgrupper.

Birgitta Frejhagen har varit ordförande för fokusgruppen och tillika projektledare gentemot Vinnova. I fokusgruppen har följande personer ingått: Klas Barklöf, Peter Docherty, Lars Ilshammar, Ove Ivarsen, Cecilia Katzeff, Kajsa Klein, Lennart Lennerlöf, Per Lundin, Jenny Maniette, Christer Marking, Bengt Sandblad, Cecilia Sjöberg, Yngve Sundblad, Per Tengblad, Peter Ullmark, Mats Utbult, Åke Walldius, Gunnela Westlander, Anders Wiberg.

I ansökan till Vinnova utfäste sig gruppen att genomföra dokumentationsinsatser i form av intervjuer och vittnesseminarier. Dessa har genomförts av fyra forskningssekreterare (Kajsa Klein, Per Lundin, Crister Skoglund och Mats Utbult) vilka i sin tur haft ansvar för fyra områden: arbetsliv (Utbult), användarinflytande och användardeltagande vid utveckling av datateknik och datasystem (Lundin), integritet (Klein) samt idéer och föreställningar om datoriseringens konsekvenser för samhället (Skoglund).

Jag (Per Lundin) har varit projektledare i dokumentationsprojektet Från matematikmaskin till IT. Därutöver har jag varit forskningssekreterare i fokusgruppen Användarorganisationer och användarinflytande samt samordnat gruppens arbete tillsammans med Birgitta Frejhagen. Det ska också nämnas att jag även fungerat som forskningssekreterare i gruppen Systemutveckling. Mitt arbete inom fokusgruppen ägde rum mellan den 1 juli 2007 och den 31 augusti 2008, och det berörde området användarinflytande och användardeltagande vid utveckling av datateknik och datasystem. Under den tiden genomförde och redigerade jag ett vittnesseminarium och tre intervjuer. I det följande ska jag beskriva inventeringen och urvalet av projekt och miljöer som föregick dokumentationsinsatserna, själva dokumentationsinsatserna samt det efterföljande arbetet med redigering och publicering. Slutligen ska jag ge några uppslag för fortsatt forskning och dokumentation.

Inventering och urval samt planering och genomförande av intervjuer och vittnesseminarium

Vid en diskussion den 4 maj 2007 med fokusgruppen Användarorganisationer och användarinflytande samt vid ett efterföljande lunchmöte med Birgitta Frejhagen, Per Lundin, Yngve Sundblad och Mats Utbult den 12 juni 2007 enades vi ganska snabbt om att fokusera dokumentationsinsatserna på framväxten och etableringen av den s.k. skandinaviska skolan i systemutveckling. För detta fokus fanns flera skäl. Dels visar den skandinaviska skolan på den svenska (och den nordiska) arbetarrörelsens internationellt, och relativt, sett stora inflytande över teknikutveckling, dels är den en av de få svenska insatser på dataområdet som väckt internationell uppmärksamhet. Detta val av tema passade även väl ihop med mitt arbete som forskningssekreterare i fokusgruppen Systemutveckling, där bl.a. vittnesseminariet ”Administrativ systemutveckling i teori och praktik, 1960–1980” anordnades den 30 november 2007.

Som tema för vittnesseminariet valdes ”Den skandinaviska skolan i systemutveckling under 1970- och 1980-talen: Exempler DEMOS och UTOPIA”. DEMOS var ett pionjärprojekt som ägde rum vid Arbetslivscentrum i samarbete med ett antal fackförbund under 1970-talets senare hälft och det följdes av det mycket uppmärksammade UTOPIA-projektet som var ett samarbete mellan Arbetslivscentrum, KTH och Aarhus universitet samt Grafiska Fackförbundet och Nordisk Grafisk Union under 1980-talets första hälft. Vi såg det som önskvärt att både forskare och fackföreningsföreträdare fick möjlighet att delta vid seminariet. Som fackföreningsföreträdare deltog Björn Burell, Birgitta Frejhagen och Rune Karlsson; som forskare Pelle Ehn, Ewa Gunnarsson, Lennart Lennerlöf och Yngve Sundblad. Jag fungerade som ordförande och moderator och Sten

Henriksson var min bisittare. Seminariet ägde rum på Tekniska museet i Stockholm den 31 mars 2008.

Namnen som anges ovan var de slutgiltiga paneldeltagarna. Därutöver kontaktades under arbetets gång ett flertal personer med en förfrågan om deltagande. Dessa tackade dock antingen nej eller så hade de förhinder. Maja-Lisa Perby som arbetade som forskare i DEMOS-projektet avböjde deltagande. Grafikerna Bernt Eriksson och Malte Eriksson hade förhinder. Grafikern Björn Sporsén avböjde deltagande, men kom som åhörare till seminariet och fick då tillfälle att komma yttra sig. Andra namn vilka i planeringsfasen cirkulerade som tänkbara kandidater, men som vi valde att inte bjuda in som paneldeltagare var Gro Bjercknes, Kerstin Severinson-Eklundh, Bo-Eric Eriksson, Martin Eriksson, Peter Forss, Åke Hedbom, Bo Oscarsson, Dan Sjögren samt Barbro Sköldebrand (tidigare Erlander).

Vidare genomförde jag tre intervjuer som fördjupning och komplettering av vittnesseminariet. Min utgångspunkt var att intervjuerna skulle ha karaktären av livsberättelser. Därför ställde jag samman en frågelista som innefattade barndom, ungdom, studier, yrkesliv. Birgitta Frejhagen intervjuade jag den 29 november 2007. Syftet var att få en bild av hur LO såg på datatekniken och datoriseringen under åren 1976–1988 då Frejhagen var ordförande i LO:s datautskott. Yngve Sundblad intervjuade jag den 18 mars 2008 för att få en fördjupad förståelse av de tekniska aspekterna i UTOPIA-projektet. Samtidigt ställde jag frågor om Sundblads roll i inrättandet av civilingenjörsprogrammet i datateknik vid KTH 1983 samt om hans roll i införandet av Internet i Sverige. Slutligen intervjuade jag Åke Sandberg den 5 juni 2008. Sandberg var tillsammans med Pelle Ehn projektledare för DEMOS-projektet och en intervju med honom var därför angelägen. Att han inte föreslogs som paneldeltagare vid vittnesseminariet berodde på en miss i planeringsarbetet.

Beträffande det arrangerade vittnesseminariet skiljde det sig på en punkt från de flesta andra genomförda vittnesseminarier inom projektet Från matematikmaskin till IT: ordförandeskapet. Istället för att ha en senior person med yrkeserfarenhet från fältet ifråga valde jag att som historiker gå in och leda seminariet. I och med att jag tidigare författat en rapport i ämnet, *Designing Democracy: The UTOPIA-project and the Role of Labour Movement in Technological Change, 1981–1986*, CESIS Electronic Working Paper Series No. 52 (Stockholm, 2005), ansåg jag mig ha kunskaper nog för att moderera sammankomsten. Min uppfattning är att detta fungerade bra. Jag inledde med att grundligt presentera temat och argumentera varför det var av historiskt intresse att do-

kumentera detta. Därefter presenterade jag ett antal frågor som paneldeltagarna kunde välja att ta upp om de så önskade under den efterföljande diskussionen. Detta upplägg gjorde att seminariediskussionen fick en tydlig riktning samt en ordentlig förankring i historievetenskapligt relevanta frågeställningar. Om ett ”aktivt” ordförandeskap är att metodologiskt föredra framför ett ”passivt” kan dock först en utvärdering av projektets samtliga seminarier utvisa.

Redigering och publicering

Vittnesseminariet spelades in med ljud och bild. Därefter transkriberades inspelningen och jag redigerade transkriptet med avseende på läsbarhet och förståelse. Så långt som möjligt har jag dock strävat efter att behålla karaktären av talat språk.

Innan publicering skickades det redigerade transkriptet ut till seminariedeltagarna som fick tillfälle att förtydliga, korrigera och kommentera sina inlägg. Smärre ändringar som rättelser av namn, datum eller tekniska begrepp fördes direkt in i den löpande texten utan kommentarer. I vissa fall har jag dessutom efter förslag från paneldeltagarna valt att lägga till enstaka meningar eller bisatser för att göra tankegångar eller resonemang fullständiga. Längre kommentarer och tillägg från paneldeltagarna har jag dock fogat till transkriptet som fotnoter.

Att skriva förklarande fotnoter till seminarierapporterna har utgjort en stor del av redigeringsarbetet. Eftersom vittnesseminarierna har behandlat tekniskt komplicerade ämnen har paneldeltagarnas medverkan varit av stor betydelse. Inte minst arbetet med att ta fram biografiska uppgifter om de personer som nämnts under seminarierna skulle ha varit en omöjlig uppgift utan hjälp från seminariedeltagarna.

Vid arbetet med intervjuerna har jag följt samma redigeringsprinciper och arbetsprocess som angetts ovan med skillnaden att några förklarande fotnoter inte tillfogats intervjuerna.

Fortsatt forskning och dokumentation

Vid en fortsatt dokumentation av den skandinaviska skolan i systemutveckling vore det angeläget att intervjua flera av de personer som inte hade möjlighet att närvara vid det arrangerade vittnesseminariet om projekten DEMOS och UTOPIA. I synnerhet gäller det arbetslivsforskarna Majalisa Perby och Barbro Sköldebrand (tidigare Erlander), grafikerna Bernt Eriksson, Bo-Eric Eriksson, Malte Eriksson och Martin Eriksson samt MDI-forskaren Kerstin Severinson-Eklundh. In-

tressant vore också en intervju med Sven Holmberg som var chef för företaget som utvecklade systemet TIPS. Därtill skulle det givetvis vara av värde med en kompletterande intervju med Pelle Ehn.

Men det fanns också andra personer och projekt som gjorde insatser på detta område. Här kan helt kort nämnas språkvetaren Ingela Josefson och arbetslivsforskaren Bo Göranson som jobbade med projektet ALLF under 1970-talet; organisationsforskaren Peter Docherty vid Handelshögskolan i Stockholm/Arbetslivscentrum; MDI-forskaren Bengt Sandblad vid Uppsala universitet.

Referenser

Lundin, Per, *Designing Democracy: The UTOPLA-project and the Role of Labour Movement in Technological Change, 1981–1986*, CESIS Electronic Working Paper Series No. 52 (Stockholm, 2005).

Tryckta vittnesseminarierapporter

Lundin, Per, red., *Den skandinaviska skolan i systemutveckling under 1970- och 1980-talen: Exemplet DEMOS och UTOPLA: Transkript av ett vittnesseminarium vid Tekniska museet i Stockholm den 31 mars 2008* (Stockholm, 2008).

Intervjuer

Birgitta Frejhagen, 29/11 2007.

Yngve Sundblad, 18/3 2008.

Åke Sandberg, 5/6 2008.